

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 106, 2021 – 2022

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF HISTORY

Volume 106, 2021 – 2022

70 ГОДИНИ ПРОФЕСИОНАЛНО АРХИВНО ОБРАЗОВАНИЕ
И 20 ГОДИНИ СПЕЦИАЛНОСТ
АРХИВИСТИКА И ДОКУМЕНТАЛИСТИКА
В СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“:
РАВНОСМЕТКИ С МИСЪЛ ЗА БЪДЕЩЕТО

АНДРИАНА НЕЙКОВА

Andriana Neikova. 70 YEARS PROFESSIONAL ARCHIVAL EDUCATION AND 20 YEARS ARCHIVAL AND DOCUMENTAL STUDIES SPECIALTY IN THE UNIVERSITY OF SOFIA ST. KLIMENT OHRIDSKI: CONCLUSIONS WITH THOUGHTS ABOUT THE FUTURE

The presented report charts the creation of *Archival and Documental Studies* specialty during 2002/2003 academic year in the Faculty of History of Sofia University St. Kliment Ohridski with regard to the 70-year-old history and development of the *Bulgarian University Archival Studies* as contemporary national educational model. The objective is to outline the different stages with their specific features and achievements as result of the efforts of the management and the academic community in Sofia University as of 1952 until the present, in order to provide professional training in the field of archival studies with regard to the formation, preservation and organization of the use of our national public documental and archival resources.

This approach allows also to remind the names of the university professors in the correspondent profiled disciplines and as participants in the academic structures, who during their times have contributed for the organization of the professional archival education in the University of Sofia as well as for the establishment of the Bulgarian archival academic school. Some of its most renowned representatives are Academician Ivan Simeonov Duychev, who is the first graduated archivist-paleographer, alumnus of *Vatican School of Archives and Paleography* (1933 – 1936), and Associate Professor Mariya Pavlova Mateeva, long-term professor in archival studies (1958 – 1983) and Head of *Archival Studies and Auxiliary Historic Disciplines Department* in the Faculty of History, University of Sofia.

They are also authors of fundamental developments with intransitive importance in this specific area of knowledge and practice.

The anniversary celebrations in the Faculty of History, University of Sofia, including the 20th Anniversary of *Archival and Documental Studies* specialty, present an opportunity to pay attention on some of the unresolved problems resulting from the welded position the professional title *archivist* not to be regulated by the *National Archival Funds Act (NAFA, 2007)* in accordance with the *List of the regulated professions in the Republic of Bulgaria* where the profession *archivist* has been included since 2009. It is noted that since our state bureaucracy has neglected for years its obligation to legally regulate the professional title *archivist* in compliance with the statute of the regulated profession *archivist*, the graduated Bulgarian archivists normally have the right to initiate procedures for their professional protection before the *International Council on Archives – (ICA)*, in which our country was admitted as a member in 1959.

Despite the problems of the Bulgarian professional university education that have been mentioned, the *Archival and Documental Studies* specialty in the Faculty of History, University of Sofia is undoubtedly one successful project with traditions, achievements and potential for development!

Keywords: Archival and Documental Studies specialty in the University of Sofia, , Academician Ivan Duychev, Associate Professor Mariya Mateeva, University Lectures on Archival Studies, Acad. Ivan Duychev Electronic Library on Archival and Documental Studies, Archival Studies Specialty, Archival Studies Specialization, List of the regulated professions in the Republic of Bulgaria, National Archival Funds Act, System of criteria for the accreditation of the professional fields and specialties of regulated professions, International Council on Archives – (ICA).

Най-напред бих искала да благодаря на ръководството на Историческия факултет и на организаторите на Международната конференция на тема: *Минало и перспективи пред историческата наука през XXI век*, за получената покана да представя доклад, посветен на 20-годишнината на специалност *Архивистика и документалистика* в Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Да си включен в Програмата за отбелязване на толкова значими юбилейни чествания в Историческия факултет (ИФ) е признание, че специалността за изминалите две десетилетия успя да се утвърди и на практика осигурява обучението на бъдещите архивисти, които се реализират професионално както в държавната администрация, така и в частния бизнес.

В някаква степен поканата е признание и лично за мен, доколкото съм един от създателите на проекта за откриването на тази специалност през академичната 2002/2003 г. и дългогодишен преподавател по основните архивни дисциплини в СУ (1977 – 1979; 1986 – 2019)¹. Въпреки че съм завършила *История със специализация по археология* в ИФ, като академична кариера съм представител на съвременната българска архивна школа, която също има своите, метафорично казано, *титани*.

¹ **Юбилейен** калейдоскоп. Проф. д-р Андриана Нейкова на 70 години. АПП [онлайн], 2019, № 1, с. 116–131. [Прегледан 2019 г.] Достъпно от: electronic-library.org/content/adriana_neikova.php

Сред тях безспорно се откроява акад. Иван Симеонов Дуйчев (1907 – 1986), който, както е известно, е първият дипломиран български *архивист-палеограф*, възпитаник на *Школата по архивистика и палеография на Ватикана/Vatican*. Известно е, че той завършва съответната програма, паралелно с подготовката на доктората си в Римския университет през периода 1933 – 1936 г. под ръководството на проф. Силвио Джузепе Меркати на тема: *Българските Асеневици във Византия*².

Също така, по стечение на обстоятелствата, Ив. Дуйчев е автор и на първия курс *Лекции по архивистика*, които изнася пред участниците в организирания у нас през 1949 г. стажантски курс за библиотекари от тогавашния Български библиографски институт³. В случая прави впечатление, че още преди създаването на държавните ни архиви (1951), авторът обръща специално внимание на потребността от професионалната подготовка на архивисти и у нас, каквато е практиката в редица други държави. Той е убеден, че: *Когато бъде осъзната напълно нуждата от правилно организиране на нашето архивно дело, тогава ние естествено ще помислим малко повече и за подготовката на научни работници в тази област, именно за подготовката на архивисти чрез някакви временни курсове или, още по-добре, чрез някаква школа по архивистика, с всички необходими дисциплини в нея*⁴.

В тази връзка Дуйчев пояснява, че: *... архивистът не бива да бъде смятан просто като някакъв обикновен чиновник, натоварен да се занимава със запазването и описването на известни архивни материали. Напротив, той трябва да бъде включен с пълно право между същинските научни работници и трябва да бъде смятан като пръв помощник и сътрудник на учения и изследвача. Неговата работа налага извънредно голяма научна отговорност и изисква дълбоки и основни познания в областта на няколко научни дисциплини. Той трябва да притежава, преди всичко, задълбочени познания в областта на общата и специалната история, защото архивните документи са най-ценните исторически извори. Той трябва да познава стари и нови езици, за да може да се справи с цялото разнообразие от архивни ценности,*

² Божилов, Иван, Дуйчев, Иван. Редколегия: проф. д-р А. Джурова, доц. к.и.н. Г. Бакалов, доц. к.ф.н. Кр. Станчев. Център „Иван Дуйчев“. София, 1987, с. 3.

³ **Дуйчев**, Иван. *Лекции по архивистика*. София: Университетско издателство [УИ] „Св. Климент Охридски“, 1950, 84 л. + 2, изнесени от д-р Иван Дуйчев пред участниците в организирания през есента на 1949 г. от тогавашния Български библиографски институт курс за подготовка на библиотекари. През 1993 г. лекциите като библиографски факт са преиздадени по инициатива на преподаватели в специализация *Архивистика* в ИФ и с любезното съдействие на Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към СУ – **Петкова**, Стефка, **Нейкова**, Андриана. Предговор, съставителство, бележки. Лекции по архивистика. УИ „Св. Климент Охридски“, София, 353 с. Достъпно от: https://www.electronic-library.org/books/Book_0005.html

⁴ *Пак там*, с. 331–332.

които произхождат от разни времена и разни народи. Понякога това знание трябва да бъде още по-задълбочено, тъй като в ръцете му могат да попаднат документи, в които да е отразен езикът на една епоха или на една ограничена научна област. Необходими са знания относно палеографията, за да могат да бъдат разчетени стари документи, написани на един или друг език и с едно или друго писмо. Необходимо е да се познават добре разните хронологически системи и начините, чрез които при наличието на едни или други хронологически елементи, един документ може да бъде датиран по възможност най-точно. Необходими са знания по сфрагистика, за да може да бъде разчетен и обяснен един печат. Най-сетне, покрай разните специални знания, необходимо е да се познава онова, което наричаме архивоекономия и архивотехния, сиреч, сведения за запазването на документите и за уредбата на един архив⁵.

Не е случайно, че в неговия личен фонд, съхраняван в Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ (ЦСВП), са запазени и документални свидетелства, отнасящи се за ангажиментите му именно като хонориран преподавател по архивистика през периода 1956 – 1958 г.⁶, а също и през 1974 – 1976 г., когато чете лекции на млади специалисти – историци и палеографи, в курсове, организирани чрез тогавашния *Комитет за култура* (сега *Министерство за култура*). За целта Дуйчев разработва и някои нови теми с примери от богатия си практически опит във връзка с използването на методическия инструментариум на специалните исторически дисциплини (изворознание, дипломатика, палеография, кодикология) при издирването и критичното проучване на разпръснатите в многобройни чуждестранни хранилища документи и ръкописи за историята на българската средновековна държава и култура⁷.

⁵ Пак там, с. 241–242.

⁶ Става въпрос за записки на Иван Дуйчев в три бележника относно разглежданите теми и въпроси, етимологията и определенията на използваните термини, общоприетите изисквания за специализираните архивни дейности (Вж. кутия № 216 със заглавие: *Материали по история и теория на архивистиката. Машинописни текстове и ръкописи на Ив. Дуйчев. Машинописен екземпляр на учебника по архивистика*). В същата се съхраняват и други архивни свидетелства от периода 1949 – 1958 г., свързани с интересите и ангажиментите на Иван Дуйчев като специалист и хонориран преподавател именно по архивистика: *Програма* от 7.12.1949 г. за лекциите и упражненията във времето от 12 до 24 декември с. г.; *Списък* с имената на 36-те стажант-библиотекари, на които Дуйчев чете курс лекции по архивистика през 1949 г.; *Покана* за заседание на Архивния институт при БАН, насрочено за 5 декември 1949 г. за обсъждане на докладите, представени на 28 ноември от сътрудниците на института: Петър Миятев – *Състояние и задачи на българското архивно дело*, и Георги Димов – *История и организация на архивното дело в Съветския съюз*, и др.

⁷ **Гюзелев**, Васил. Ученият и човекът Иван Дуйчев. В: *Иван Дуйчев. Лекции по архивистика*. София, 1993, с. 11 – 14. Достъпно от: https://www.electronic-library.org/books/Book_0005.html

Следователно обяснимо е, че на 18 април 2005 г. участниците в първата научна конференция на специалност *Архивистика и документалистика* от формата *Университетски четения по архивистика*⁸ избраха за свой патрон акад. Иван Дуйчев. По съвпадение 18 април е и рождената му дата, както и началото на професионалното архивно образование в Софийски университет. Ето защо сегашният юбилей на специалност *Архивистика и документалистика* позволява да си припомним един позабравен факт, че през тази година се навършват и 70-години от старта на архивното образование в СУ. Събитието е инициатирано с известното *Постановление № 364* на Министерския съвет от 18 април 1952 г., с което се възлага на Софийския университет да разкрие през следващата година *профил Архивистика с 5-годишен срок на обучение*.

На свой ред Академичният съвет (АС) на СУ в изпълнение на посоченото правителствено разпореждане предприема следните действия⁹:

– на 28 май 1952 г. АС гласува решение за откриване на специалност *Архивистика* към тогавашния *Философско-исторически факултет (ФИФ)* и възлага на Факултета още през есента да организира 6-месечен курс за преквалифициране на висшисти като специалисти по архивистика за потребностите на новосъздадените държавни/исторически архиви и учрежденските ни архиви;

– на 24 юни с. г. АС приема Учебен план на специалност *Архивистика* с уговорката, че работата по него ще трябва да продължи;

– на 23 юли АС решава да бъде поканен проф. Тодор Боров за щатен професор по архивистика, който тогава е хоноруван преподавател във Филологическия факултет на СУ;

– от 3 декември е решението на АС за обявяване на конкурс за завеждащ катедра *Архивистика*;

– на 29 април 1953 г. АС одобрява съответното решение на Факултетния съвет (ФС) на ФИФ за избирането на проф. Тодор Боров за завеждащ тази катедра.

В резултат още от самото начало новосъздадената университетска специалност *Архивистика* има самостоятелна катедра като предпоставка за нейното утвърждаване и развитие във ФИФ. Извършващата се обаче по същото време идеологизация в сферата на българското висше образование е причина за

⁸ Изнесените доклади и научни съобщения в тях са публикувани в девет сборника – типографски и електронни издания, от поредицата *Университетски четения по архивистика*.

⁹ **Нейкова**, Андриана. Българското университетско архивно образование и влиянието на идеологическата парадигма през тоталитарния период. В: *Образованието в социалистическа България. Между традицията и комунистическата идеология*. Проект *Преживяно минало*. Т. 1. В. Търново: Фабер, 2015, с. 22–24. Достъпно и от: https://www.electronic-library.org/articles/Article_0231.html

преструктуриране на обучението по история, вследствие от което тази специалност е лишена от автономния си статут.

По-конкретно, от 13 октомври 1954 г. е решението на АС на СУ за подготвяне на писмено предложение за създаване на специализация *Архивистика*, заедно с три други специализации: *История на България и на Българската комунистическа партия – БКП*; *История на СССР и Комунистическата партия на Съветския съюз – КПСС*; *Археология и музейно дело*), към специалността *История*.

Що се отнася до съществуващата катедра *Архивистика*, съгласно решението на АС от 9 март 1955 г., същата се трансформира в катедра по *библиотекознание и библиография*, към която се включва и споменатата специализация *Архивистика*.

На 11 март 1958 г. АС одобрява решението на ФИФ за прехвърляне на специализация *Архивистика* към Катедрата по *история на България*.

През 1972 г. обаче се създава отделна катедра *Архивистика и помощни исторически дисциплини* (АПИД), към която е ситуирана специализацията *Архивистика* в ИФ.

Ръководител на новосъздадената катедра през периода 1972 – 1983 г. е доц. Мария Павлова Матеева (1921 – 1994)¹⁰, която, като утвърден специалист в държавните архиви, през 1958 г. е привлечена и назначена за асистент по архивистика в СУ. Много бързо тя успява да се адаптира в академичната среда и получава признание за постигнатите резултати в областта на университетското ни професионално архивно образование. Изцяло нейна е заслугата за създаването на добре балансиран и коректен в научно отношение *Учебен план* на специализация *Архивистика*.

За целта още през 1964 г. в рамките на специализацията започват да се четат профилирани лекционни курсове и се водят семинари по *Документознание*, а също по *Основи на архивознанието*, *История и организация на архивните учреждения*, *Теория и практика на архивното дело*, *Информационна система на архивите*, *Археография* и др. Договарят се и се организират необходимите учебни практики за студентите от специализация *Архивистика* в държавните ни архиви, което продължава досега.

Освен това, по настояване на доц. М. Матеева през 1975 г. за първи път на бъдещите историци започва да се чете общообразователен курс *Архивистика*.

В този формат специализация *Архивистика* функционира до 2002 г., когато на 1 октомври официално се открива университетската специалност *Архивистика и документалистика* към катедра *АПИД* в ИФ, по-късно – катедра *Архивистика и методика на обучението по история* (АМОИ).

Както е видно, в сегашното наименование на Катедрата не присъства наименованието на специалността, за разлика от т. нар. *методика на обучението*

¹⁰ Пак там, с. 27–29.

на история (МОИ), която е в професионалното направление 1.3. Педагогика на обучението по история. Всъщност специалност Архивистика и документалистика, която е акредитирана в професионалното направление 2.2. История и археология, за разлика от първата университетска специалност Архивистика, не разполага със самостоятелна катедра, респ. с организационно-структурна самостоятелност в ИФ, а това на практика често усложнява комуникацията с университетската администрация и архивните институции като партньори на ИФ в сферата на професионалната подготовка по архивистика.

От друга страна, акад. Иван Дуйчев и доц. Мария Матеева имат своя принос за създаването и утвърждаването на *Българската университетска архивистика* като съвременен конкурентен образователен модел. Въпреки различните им позиции в академичната общност, тяхната мотивация е убеждението им, че за българските архиви – учреденски и исторически, са необходими висококвалифицирани специалисти с професионална подготовка по архивистика.

Коректно е да се припомни, че подобни са изискванията към професията архивист и в държавите с дълголетни традиции в историята и развитието на университетското архивно образование.

Заб. Идеята за необходимостта от професионална подготовка на работещите в архивите възниква с институционализирането на архивите в условията на модерната държава и индустриалното общество. Известно е, че Франция е първата държава, в която през 1794 г. се приема специален архивен закон, регламентиращ статута и функциите на националните исторически архиви във връзка с формирането, опазването и използването на националната документална памет като съществена част от колективната историческа памет.

Също така, през 1821 г. към Сорбоната (Париж) е създадено и първото висше училище в света за обучение на архивисти – *Школа на хартите (Ecole des Chartes)*. Известно е, че традиционно във Франция досега на нейните възпитаници се признават образователни преференции за заемане длъжността архивист в историческите им архиви.

По-късно и други европейски държави откриват подобни школи, висши училища и дори университети, осигуряващи стартово професионално образование и квалификация по архивистика¹¹.

Междувременно под въздействието на новите *информационни технологии и комуникации* (ИТК) още от края на отминалия век архивната работа се универсализира и технологизира, което е необратима тенденция. Различните е-услуги, предоставяни от архивите през глобалната мрежа *Интернет*, променят обществените представи и очаквания за професията архивист и профе-

¹¹ **Нейкова**, Андриана. Организация на националните архиви и статут на професионалното архивно образование. В: *Послания на историята. Юбилеен сборник в чест на проф. Мария Радева*. София, 2016, с. 433–448. Достъпно от: electronic-library.org/Article_0241.html

сионалното образование по архивистика, както и възможностите за достъп на гражданите до националните архивни информационни ресурси. Без значение дали става въпрос за библиотеки, музеи или исторически архиви, съответните информационни ресурси са идентични от гледна точка осигуряване създаването на цифров еквивалент на културното и историческото наследство на обществото.

В условията на глобалната информационна парадигма професията *архивист* е една от най-динамично променящите в света на сегашните мрежови технологии и мобилни комуникации. Неизбежно се трансформира наследеният класически модел на университетското архивно образование.

При това професионалната подготовка по архивистика вече не е отговорност единствено на висшите училища в партньорство с националните архивни институции. Свидетели сме, че все по-често лицензирани частни електронни платформи или професионални организации предлагат чрез *глобалната мрежа Интернет* различни курсове за обучение по архивистика. Предимството на тези платформи е, че са леснодостъпни и изцяло ориентирани към пазара на труда във връзка с документационното и архивното осигуряване на управлението в електронна среда, както и с предприетата дигитализация/цифровизация на традиционните информационни ресурси на националните исторически архиви.

С оглед потребностите на новооткритата специалност *Архивистика и документалистика* през 2006 г. няколко ентузиастични регистрирахме първата у нас профилирана *Електронна библиотека по архивистика и документалистика* „Акад. Иван Дуичев“ (ЕБАД)¹², която много скоро намери своите потребители/читатели (*onliners*) от цял свят.

Независимо от загубата на Давид Нинов (1976 – 2021), който беше не само вдъхновителят на идеята за тази библиотека, но и с най-съществен принос за нейното осъществяване, намерението на екипа е да продължи работата си по т. нар. *частен проект* заради интереса и подкрепата на хилядите ни читатели в целия свят.

Самата теоретична архивистика (в см. *Архивология – Наука за архивите*), обект на която са не само документите, но и историческите архиви като *институти на паметта*, е сложно интегрално познание. За нейното развитие от стратегическо значение са постиженията на т. нар. *компютърна архивистика*, която изучава съвременните електронни документи и цифрови архиви – оперативни/учрежденски и исторически. Взаимодействието между *класическата архивистика* и *компютърната архивистика* е пресечна точка при трансформациите на документите и архивите в съответствие с научните и технологичните иновации в тази специфична област на знанието и практиката.

¹² Достъпно от: <https://www.electronic-library.org>

Ето защо освен класическите университетски архивни дисциплини, студентите в специалност *Архивистика и документалистика* от самото начало получават знания и придобиват умения във връзка с документалното и архивното осигуряване на съвременното електронно управление/e-управление.

Важна роля за утвърждаването на специалността в ИФ имат и организираниите през периода 2005 – 2019 г. общо 13 национални научни конференции от формата *Университетски четения по архивистика*. Материалите на участниците в тях са публикувани в осем сборника, като предстои отпечатването на деветия том с материалите от последната, XIII конференция. Освен това, чрез представянето на сборниците в *ЕБАД*, съответните публикации са достъпни и онлайн¹³.

Поредицата, превърнала се в емблема на специалност *Архивистика и документалистика* в СУ, е и своеобразен научен архив на българската архивна школа. В сборниците са представени 187 разработки на участници в съответните конференции. Сред авторите са университетски преподаватели по профилираните дисциплини, специалисти от архивите, студенти и докторанти. Особен интерес представляват есетата, докладите и научните съобщения в рубриката *Гласът на младите*.

След официалното присъединяване на страната ни на 1 януари 2007 г. към ЕС определящи за държавната политика за развитието на българския *архивно-информационен сектор* (АИС) са утвърдените общностни стратегии, политики, програми и регулации в единното европейско архивно пространство, както и националните ни традиции, специфики и научно-технически потенциал.

АРХИВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Както уточнихме, 20-годишният юбилей на специалност *Архивистика и документалистика* към Историческия факултет е част от 70-годишната история и постижения на професионалното архивно образование в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Визираният период обаче обединява три различни етапа, а именно:

- споменатата първа специалност *Архивистика* (1952 – 1955);
- специализацията *Архивистика* (1955 – 2002) като надграждащо професионално обучение към специалност *История във ФИФ и ИФ*;
- специалност *Архивистика и документалистика* в ИФ (от 2002/2003 г. досега).

¹³ Достъпно от: electronic-library.org/university_redings_archivistic.php

Предлаганото архивно образование във всеки от тях се характеризира със съответните профилирани университетски дисциплини, четенията по които се осигуряват от 41 щатни и хонорувани преподаватели¹⁴, сред които:

– *двама академици* (акад. Жак Натан и акад. Илчо Димитров);
– *седемнадесет професори* (проф. Тодор Боров, проф. Михаил Андреев, проф. Васил Цонев, проф. Иван Дерменджиев, проф. Мария Велева, проф. Желязко Стоянов, проф. Андриана Нейкова, проф. Тодор Попнеделев, проф. Веселин Методиев, проф. Юрий Тодоров, проф. Дарина Григорова, проф. Константин Грозев, проф. Анна Кочанкова, проф. Стефка Петкова, проф. Николай Арабаджийски, проф. Цветан Сивков, проф. Вихър Кискинов);

– *единадесет доценти* (доц. Мария Матева, доц. Румен Донков, доц. Марияна Пискова, доц. Лъчезар Стоянов, доц. Цветолюб Нушев, доц. Татяна Янакиева, доц. Нина Шуманова, доц. Ана Ангелова, доц. Илко Пенелов, доц. Ружа Симеонова, доц. Георги Петришки);

– *единадесет асистенти* (д-р Валери Кацунов, д-р Ивайло Аврамов, д-р Ралица Тодорова, д-р Иван Кисьов, д-р Рени Марчева, д-р Николай Нанев, д-р Калина Минчева, Андрей Лунин, Стефка Петрова, инж. Майя Бурмова, инж. Любомир Благоев).

Респект и поклон за стореното от всички тях за каузата *Българска университетска архивистика*, в това число и за утвърждаването на официално откритата на 1 октомври 2002 г. университетска специалност *Архивистика и документалистика*.

За целта внесеният проект от името на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в Националната агенция за образование и акредитация (НАОА), съгласно тогавашните регламенти и изисквания, предварително е обсъден и одобрен от оторизираните академични колегии и административни органи (споменатата катедра АПИД, деканското ръководство на ИФ, Факултетния съвет, ректорското ръководство и АС на СУ).

Официалната институционална позиция е, че с откриването на специалност *Архивистика и документалистика* в направление 2.2. *История и археология* академичната общност отговаря на определени очаквания на обществото, а също и на работодателите, за осигуряване на необходимото стартово професионално образование и квалификация по архивистика у нас.

След успешното дипломиране на първите бакалаври по архивистика и документалистика в Софийския университет¹⁵, получените оценки от следващите програмни акредитации на специалността осигуряват бройки по държав-

¹⁴ **Университетски архив** – Колекция *Разпис на лекциите*. ФИФ. Зимен и летен семестър на учебната 1959/1960 г. Университетска печатница. София, 1959, с. 14 – 15; *Разпис на лекциите* за учебната 1963/1964, с. 16; *Разпис на лекциите*. ФИФ. Зимен и летен семестър 1967/1968, с. 19 и др.

¹⁵ Първият *Учебен план* на специалността за ОКС „бакалавър“ е публикуван през 2004 г.

на поръчка, първоначално от общия брой за професионалното направление 2.2. *История и археология*¹⁶, за обучение в предлаганите две магистърски програми (*Документален и архивен мениджмънт* и *Защита на документални и архивни ресурси*), както и в научната и образователната степен *доктор*.

По-късно самостоятелни архивни специалности се разкриват в Югозападния университет „Неофит Рилски“ (ЮЗУ), Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) и Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ).

Следователно понастоящем не само в СУ ежегодно се дипломират студенти като бакалаври и магистри по архивистика. Прогнозите са, че специално интересът към българското архивно професионално университетско образование ще се запази, доколкото всяка администрация има потребност от специалисти по документален и архивен мениджмънт, както и поради значението на информационните ресурси на историческите архиви за националната сигурност на отделните държави в глобалния дигитален, но многополюсен и разделен свят.

Университетското архивно образование обаче винаги е било и ще си остане елитарно, защото професията *архивист* е свързана със социалната роля на документите и архивните институции в пространствено-времевия континуум. От появата им още в древния и античния свят досега архивите са индикатор за държавността, културното равнище и научно-технологичния потенциал на всяко общество. Не е случайно, че през 2009 г. професията *архивист* беше включена в *Списъка на регулираните професии в Република България*¹⁷.

Според *Закона за признаване на професионални квалификации*¹⁸, *регулирана професия* е професионална дейност или съвкупност от дейности, включена в *Списъка на регулираните професии в Република България*, която е от обществена значимост и/или е от съществено значение за живота и здравето на хората и достъпът до която е подчинен на закони, подзаконови или административни разпоредби относно:

- а) притежаването на специфична професионална квалификация, или
- б) правоспособност, или

¹⁶ Известно е, че автори на подготовения през 2002 г проект за откриването на специалност *Архивистика и документалистика*, акредитиран от НАОА, са доц./проф д-р Андриана Нейкова и гл. ас. д-р Валери Кацунов, въпреки последвалите опити на някои кандидати за слава да си припишат тази заслуга, която като краен резултат въщност е колективно дело.

¹⁷ *Решение № 619* от 20 юли 2009 г. за приемане на *Списък на регулираните професии в Република България*. Обн. ДВ, № 61, 31 юли 2009. На основание чл. 3 и 6 от *Закона за професионални квалификации*. СЕКТОР XII. Професии в областта на публичната администрация. 71. Архивист; Достъпно от: cfo.cio.bg/normative/25_reshenie_619_ot_20_juli_2009_g_za_priemane_spisak_na_reguliranite_profesii_v_republika_balgarya

¹⁸ Достъпно от: mh.government.bg/media/filer_public/2016/12/14/zppk-2016.pdf

в) членство в професионална организация, работеща за поддържане на високо равнище в съответната професионална област, за съществуването на което е получила специфично признаване от държавата.

По аналогия с други регулирани професии, като юрист, архитект, лекар и т. н., в случая все още липсва *Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността „Архивистика и документалистика“*, направление 2.2. *История и археология, и професионална квалификация „архивист“*, утвърждаването на която е в компетенциите на Министерството за образование и наука (МОН). Ето защо официално не са определени задължителните архивни дисциплини, които трябва да изучават бъдещите ни архивисти в акредитираните за целта висши училища, за да отговорят на изискванията за съответната професионална подготовка не само на национално, но на общностно и международно равнище.

Също така, професионалното звание *архивист* не е нормативно уредено в действащия *Закон за Националния архивен фонд (ЗНАФ)*, съгласно посочения *Списък на регулираните професии в Република България (2009)*, в който от 2009 г. фигурира професията *архивист*. Това означава, че не е регламентирано изискване за професионална архивна подготовка или квалификация на работещите като архивисти в държавната администрация, включително и в архивните ни институции. В резултат се пренебрегват правата и интересите на дипломираните български архивисти, които в течение на осем или десет семестъра учат в акредитирани архивни специалности у нас или в чуждестранни университети с намерение да се реализират професионално като *архивисти*.

Налага се да припомним, че още през 2016 г. по повод подготвяната тогава актуализация на *Закона за НАФ* ръководството на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ официално изпрати аргументираното си предложение до Държавна агенция „Архиви“ за включване на въпросното *изискване за стартово образование или квалификация по архивистика* на работещите в учреденските и историческите архиви у нас. Ставаше въпрос за добавянето на текст относно *допускането само на дипломирани архивисти до обявените конкурси за позицията „архивист“ в държавната администрация*. А изпитите на одобрените по документи кандидати за заемане на тази длъжност по принцип се провеждат съгласно *Закона за държавния служител*.

ДАА, която провежда държавната политика в българския архивно-информационен сектор, не се произнася официално по направеното предложение за корекция от страна на СУ, въпреки договорът за сътрудничество с Държавна агенция „Архиви“.

Заб. Последната актуализация на визирания договор е от 18 април 2017 г. при откриването на XI конференция на специалността на тема: *Българското професионално архивно образование в Софийски университет „Св. Климент Охридски“: памет, кауза, отговорност*. В присъствието на участниците и

гостите на този форум, с който от 2005 г. досега на 18 април официално в ИФ се отбелязва Денят на специалност *Архивистика и документалистика*, документът е подписан от чл.-кор. проф. Иван Илчев – ректор на СУ, и от доц. д-р Михаил Груев – председател на ДАА.

Възползвайки се от съществуващото противоречие, някои държавни институции вече обявяват конкурси за позицията *архивист* в щатното си разписание, но с ранг *специалист*, а не за *архивист – експерт с висше образование*.

Освен това, в контекста на новите изисквания в Република България акредитацията на споменатото професионално направление 2.2. *История и археология*, към което е специалност *Архивистика и документалистика* в СУ като национален образователен модел, се основава на наличието на баланс между интересите на дадения университет и на цялата ни образователна система. Важен критерий в случая е участието в мрежа с други български университети, предлагащи обучение по същата специалност и професионално направление, както и в мрежи с чуждестранни университети. Целта е да се осигуряват съвременни академични знания, професионални умения и обучение по съвместни програми и въз основа на поделени цифрови образователни ресурси.

Както отбелязахме, МОН има задължение за осигуряване качеството на университетското архивно образование в съответствие с *Критериалната система за акредитация на професионални направления и специалности от регулирани професии*¹⁹. В случая визираме иницирирането на изготвяне и утвърждаване на споменатата *Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността „Архивистика и документалистика“, направление 2.2. История и археология, и професионална квалификация „архивист“* в българските висши училища.

В противен случай статутът на регулираната професия *архивист* се обезсмисля, а същата може да бъде заличена в цитирания списък, както се направи опит в края на 2015 г., но поради неочакваната остра реакция на несъгласие в мрежата и официалната позиция на тогавашното ръководство на ИФ се провали²⁰.

Не е възможно обаче подготвяне и утвърждаване на необходимата *Наредба* без признаването в действащия Закон за Националния архивен фонд на обра-

¹⁹ *Критериална система за програмна акредитация на професионални направления и специалности от регулирани професии*. Приети от Акредитационния съвет на НАОА на 20.10.2016 г.; Достъпно от: neaa.government.bg/images/OA-PA-PN/Kriterii_PN_SRP.pdf

²⁰ Достъпно от: <http://www.transmedia.bg/1226>: Терминаторът Танев. Премахват от списъка на професиите; На кого пречи професията архивист в България?; Авторитети възразяват срещу опита на министър Танев да заличи професията Архивист; Невероятно, но факт: „Трансмедия“ предотврати заличаването на архивистите от списъка на регулираните професии. Трансмедия. [онлайн] [Прегледан 31.12.2015]. Достъпно от: electronic-library.org/Article_0233.html [Прегледан 05.01.2016].

зователни преференции на дипломираните архивисти като условие за заемане на позицията *архивист* в държавните институции.

За разлика от останалите държави членки на ЕС, българските архивисти нямат професионална организация, която официално да ги представлява и защитава интересите им, когато те се пренебрегват и е налице конфликт на интереси.

В тази ситуация, наподобяваща *параграф 22*, е уместно да се припомни фактът, че още през 1959 г. България е избрана за член на *Международния съвет на архивите – МСА (INTERNATIONAL COUNCIL ON ARCHIVES – ICA)*, най-авторитетната архивна организация в света. А Уставът на МСА разрешава правото за членство и на професионални сдружения, както и индивидуално членство на архивисти, а не само на съответните държавни архивни служби. Следователно дипломираните български архивисти по принцип имат право да инициират процедури за професионалната си защита по линия на МСА, когато държавната бюрокрация у нас в продължение на години пренебрегва задължението си за регламентиране на професионалното звание *архивист* в съответствие със статута на регулираната професия *архивист*.

Посочените проблеми са решими, но изискват съгласувани и целенасочени административни инициативи и действия. Самата специалност *Архивистика и документалистика* в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ обаче несъмнено е успешен проект. Интересът и изборът на студентите, както и тяхната мотивация в процеса на провежданото обучение са доказателство, че специалността като национален образователен модел трябва да има не само история, но и перспективи за развитие в съответствие с научните и технологичните иновации във връзка с глобалната цифрова икономика и световния обмен на данни.

ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Божилков, Иван, Дуйчев, Иван. Редколегия: проф. д-р А. Джурова, доц. к.и.н. Г. Бакалов, доц. к.ф.н. Кр. Станчев. Център „Иван Дуйчев“. София, 1987, с. 3.

Гюзелев, Васил. Ученият и човекът Иван Дуйчев. В: *Иван Дуйчев. Лекции по архивистика*. София, 1993, с. 11 – 14; Достъпно от: https://www.electronic-library.org/books/Book_0005.html

Достъпно от: <http://www.transmedia.bg/1226>: Терминаторът Танев. Премахват от списъка на професиите; На кого пречи професията архивист в България?; Авторитети възразяват срещу опита на министър Танев да заличи професията Архивист; Невероятно, но факт: „Трансмедия“ предотврати заличаването на архивистите от списъка на регулираните професии. Трансмедия. [онлайн] [Прегледан 31.12. 2015]. Достъпно от: electronic-library.org/Article_0233.html [Прегледан 05. 01.2016].

Дуйчев, Иван. *Лекции по архивистика*. София: Университетско издателство [УИ] „Св. Климент Охридски“, 1950, 84 л. + 2, изнесени от д-р Иван Дуйчев пред участниците в организирания през есента на 1949 г. от тогавашния Българ-

ски библиографски институт курс за подготовка на библиотекари. През 1993 г. лекциите като библиографски факт са преиздадени по инициатива на преподаватели в специализация *Архивистика* в ИФ и с любезното съдействие на Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към СУ – Петкова, Стефка, Нейкова, Андриана. Предговор, съставителство, бележки. Лекции по архивистика. УИ „Св. Климент Охридски“, София. 353 с. Достъпно от: https://www.electronic-library.org/books/Book_0005.html

Закон за признаване на професионални квалификации Достъпно от: mhl.government.bg/media/filer_public/2016/12/14/zppk-2016.pdf

Критериална система за програмна акредитация на професионални направления и специалности от регулирани професии. Приети от Акредитационния съвет на НАОА на 20.10.2016 г. Достъпно от: neaa.government.bg/images/OA-PA-PN/Kriterii_PN_SRP.pdf

Нейкова, Андриана. Българското университетско архивно образование и влиянието на идеологическата парадигма през тоталитарния период. В: *Образованието в социалистическа България. Между традицията и комунистическата идеология*. Проект *Преживяно минало*. Т. 1. В. Търново: Фабер, 2015, с. 22–24. Достъпно и от: https://www.electronic-library.org/articles/Article_0231.html

Нейкова, Андриана. Организация на националните архиви и статут на професионалното архивно образование. В: *Послания на историята. Юбилеен сборник в чест на проф. Мария Радева*. София, 2016, с. 433–448. Достъпно от: electronic-library.org/Article_0241.html

Решение № 619 от 20 юли 2009 г. за приемане на Списък на регулираните професии в Република България. Обн. ДВ, № 61, 31 юли 2009. На основание чл. 3 и 6 от Закона за професионални квалификации. СЕКТОР XII. Професии в областта на публичната администрация. 71. Архивист. Достъпно от: cfo.cio.bg/normative/25_reshenie_619_ot_20_juli_2009_g_za_priemane_spisak_na_reguliranite_profesii_v_republika_balgarya.

Юбилеен калейдоскоп. Проф. д-р Андриана Нейкова на 70 години. *АПП* [онлайн], 2019, № 1, с. 116–131. [Прегледан 2019 г.] Достъпно от: electronic-library.org/content/adriana_neikova.php

REFERENCES

- Bozhilov, Ivan, Duychev, Ivan.** Redkolegiya: prof. d-r A. Dzhurova, dots. k.i.n. G. Bakalov, dots. k.f.n. Kr. Stanchev. Tsentar „Ivan Duychev“. Sofia, 1987, s. 3.
Dostapno ot: <http://www.transmedia.bg/1226>: Terminatorat Tanev. Premahvat ot spisaka na profesiite; Na kogo prechi profesiyata arhivist v Bulgaria?; Avtoriteti vazrazyavat sreshu opita na ministar Tanev da zalichi profesiyata Arhivist; Neveroyatno, no fakt: „Transmediya“ predotvratil zalichavaneto na arhivistite ot spisaka na reguliranite profesii. Transmediya. [onlayn] [Pregledan 31.12. 2015]. Dostapno ot: electronic-library.org/Article_0233.html [Pregledan 05. 01.2016].
- Duychev, Ivan.** *Lektsii po arhivistika*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo [UI] „Sv. Kliment Ohridski“, 1950, 84 l. + 2, izneseni ot d-r Ivan Duychev pred uchastnitsite v organiziraniya prez esenta na 1949 g. ot togavashniya Balgarski bibliografski institut kurs za podgotovka na bibliotekari. Prez 1993 g. lektsiite kato bibliografski fakt sa preizdadeni po initsiativa na prepodavately v spetsializatsiya Arhivistika v IF i s lyubeznoto sadeystvie na Tsentara za slavyano-vizantiyski prouchvaniya „Prof. Ivan Duychev“ kam SU – Petkova, Stefka, Neykova, Andriana. Predgovor, sastavitelstvo, belezhki. Lektsii po arhivistika. UI „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia, 353 s. Dostapno ot: https://www.electronic-library.org/books/Book_0005.html
- Gyuzelev, Vasil.** Ucheniyat i chovekat Ivan Duychev. V: *Ivan Duychev. Lektsii po arhivistika*. Sofia, 1993, s. 11–14. Dostapno ot: https://www.electronic-library.org/books/Book_0005.html
- Kriterialna sistema za programna akreditatsiya na profesionalni napravleniya i spetsialnosti ot regulirani profesii.** Prieti ot Akreditatsionniya savet na NAOA na 20.10.2016 g. Dostapno ot: neaa.government.bg/images/OA-PA-PN/Kriterii_PN_SRP.pdf
- Neykova, Andriana.** Balgarskoto universitetsko arhivno obrazovanie i vliyaniето na ideologicheskata paradigma prez totalitarniya period. V: *Obrazovaniето v sotsialisticheskata Bulgaria. Mezhdru traditsiyata i komunisticheskata ideologiya*. Proekt *Prezhiviyano minalo*. T. 1. V. Tarnovo: Faber, 2015, s. 22–24. Dostapno i ot: https://www.electronic-library.org/articles/Article_0231.html
- Neykova, Andriana.** Organizatsiya na natsionalnite arhivi i statut na profesionalното arhivno obrazovanie. V: *Poslaniya na istoriyata. Yubileen sbornik v chest na prof. Maria Radeva*. Sofia, 2016, s. 433–448. Dostapno ot: electronic-library.org/Article_0241.html
- Reshenie № 619 ot 20 yuli 2009 g.** za priemane na Spisak na reguliranite profesii v Republika Bulgaria. Obn. DV, № 61, 31 yuli 2009. Na osnovanie chl. 3 i 6 ot Zakona za profesionalni kvalifikatsii. SEKTOR XII. Profesii v oblastta na publichnata administratsiya. 71. Arhivist; Dostapno ot: cfo.cio.bg/normative/25_reshenie_619_ot_20_yuli_2009_g_za_priemane_spisak_na_reguliranite_profesii_v_republika_balgarya.
- Yubileen kaleydoskop.** Prof. d-r Andriana Neykova na 70 godini. *APR* [onlayn], 2019, № 1, s. 116–131. [Pregledan 2019 g.] Dostapno ot: electronic-library.org/content/adriana_neikova.php
- Zakon za priznavane na profesionalni kvalifikatsii.** Dostapno ot: mh.government.bg/media/filer_public/2016/12/14/zppk-2016.pdf